

настільки з відповідальністю буде ставитися до навчально-виховного процесу в загально-освітній школі.

Для формування в майбутнього вчителя музичного мистецтва творчих здібностей під час проведення педагогічної практики слід забезпечити умови для реалізації студентами-практикантами своїх творчих якостей у навчально-виховному процесі загальноосвітньої школи (на уроці та в позаурочній роботі); дати можливість студенту-практиканту усвідомлювати себе індивідуальністю; створити умови для виявлення рівня студента-практиканта як музиканта-виконавця; дати можливість студенту-практиканту самостійно добирати музичний репертуар для учнів різного віку; вчити студентів здійснювати самоаналіз рівня власної інтерпретації під час виконання музичного твору з навчальної програми «Музичне мистецтво»; здійснювати аналіз професійних якостей студента-практиканта як режисера у процесі моделювання нестандартного уроку; дати можливість студенту-практиканту демонструвати акторські здібності на прикладі змодельованих педагогічних ситуацій.

Висновки з даного дослідження. Отже, формування творчої особистості майбутнього вчителя музики в умовах педагогічної практики загальноосвітньої школи є її базисною основою. Педагогічна спрямованість, творчі здібності студента-практиканта мають велике значення під час педагогічної практики. Реалізація творчого потенціалу майбутнього вчителя музики, його формування можуть бути успішними лише в умовах цілеспрямованої й педагогічно організованої діяльності загальноосвітньої школи.

Перспективи подальших розвідок. Критеріями розвитку творчої особистості майбутнього вчителя музики, на нашу думку, є свідоме ставлення до обраної професії, прагнення до збагачення духовної та професійної культури, професійна мотивація студентів у процесі викладання предмета, формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів-музикантів під час проведення класної та позаурочної роботи, режисера, актора, цікавого лектора в роботі шкільних музичних лекторій з учнями різних вікових груп, комунікативна діяльність й активність у різних формах роботи під час проходження педагогічної практики у загальноосвітній школі. Ці чинники характеризують розвиток професійно-творчої особистості майбутнього вчителя музики.

Список використаних джерел

- Ананьев Б. Г. О проблемах современного человекознания / Б. Г. Ананьев. – М. : Наука, 1977. – 284 с.
- Богоявленская Д. Б. Интеллектуальная активность как проблема творчества / Д. Б. Богоявленская. – Ростов-на-Дону, 1983. – 156 с.
- Загвязинський В. І. Педагогічна творчість учителя / В. І. Загвязинський // Педагогічна творчість і майстерність: хрестоматія / укл. Н. В. Гузій. – К. : ІЗМН, 2000. – 168 с.
- Зязюн І. А. Краса педагогічної дії : навчальний посібник / І. А. Зязюн, Г. М. Сагач. – К., 1997. – 302 с.
- Ростовський О. Я. Педагогіка музичного сприймання : навч.-метод. посібник / О. Я. Ростовський. – К. : ІЗМН, 1997. – 248 с.
- Філософія : підручник / за заг. ред. М. І. Горлача, В. Г. Кременя, В. К. Рибалки. – К., Харків : Консум, 2000. – 548 с.

УДК: 364-21:111.32

А.Л. Ускова

СУТНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЦІННОСТІ ПІКЛУВАННЯ ПРО ІНШУ ЛЮДИНУ

Анотація. У статті розглянуто сутність та основні характеристики поняття піклування про іншу людину упродовж історичного розвитку словників, енциклопедій.

Ключові слова: опіка, піклування, піклувальник, піклування про іншу людину.

Uskova A.L. The essence and main features of values of caring about another person.

Annotation. The article deals with the essence and main characteristics of the concept of care of another person during the historical development of dictionaries, encyclopedias.

Key words: care, attention, trustee, care of another person.

Постановка проблеми у загальному вигляді. У перші роки незалежності України нестабільний соціо-економічний стан у державі спричинив зміну життєвих пріоритетів і духовних цінностей. Пріоритетними стали матеріальні потреби, які стали переважати над духовно-моральними цінностями. Атмосфера низького рівня культури, розквіт насилля, корупції, занепад моральності зумовила відповідну реакцію дітей та підлітків стосовно одне одного, що виражалося через цинічне ставлення, егоїзм, агресивні відносини, низький рівень моральності, жорстокість, байдужість тощо. Шляхом виходу з духовної кризи, яка охопила всі сфери суспільного життя, в масовій свідомості українців постає виразне розуміння того, що одним з чинних засобів подолання наслідків є «звернення до багатого духовно-морального потенціалу нашої країни, до споконвічних моральних цінностей» [1, с.113]

Теоретичний пошук моделі морально-духовного виховання в наш час має власні позиції на всіх рівнях та у всіх його аспектах: нормативно-правовому, змістовному, науково-методичному, теоретико-методологічному, історико-педагогічному тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Досліджувану проблему у вітчизняній психолого-педагогічній та філософській науках вивчали Г.Бевз, О.Безпалько, І.Бех, О.Вороніна, Л.Москальова, Т.Троїцька та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз праць сучасних науковців свідчить про необхідність розвитку духовності, моральності щодо становлення людини як особистості, яка б усвідомлювала свій обов'язок і відповідальність перед іншими людьми.

Формулювання цілей статті. Простежити генезу у змісті поняття «піклування» в соціально-педагогічному, соціально-психологічному, соціально-філософському, історичному контекстах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Під час формування в учнів основної школи цінності піклування про іншу людину з урахуванням її культурних потреб, духовного та морального виховання необхідним є: розуміння, підтримка з боку однолітків, друзів, товаришів, родичів у всебічних ситуаціях тощо. А для повнішого розкриття нашої проблеми потрібно простежити генезу у змісті поняття «піклування» в соціально-педагогічному, соціально-психологічному, соціально-філософському, історичному контекстах.

Термін піклування найбільш часто поєднується з терміном опіка. Можемо зазначити, що в багатьох юридичних і соціально-педагогічних джерелах термін опіка вважається ідентичним терміну піклування.

Так, звертаючись до соціально-педагогічного словника [2] поняття «опіка» і «піклування» вважаються ідентичною формою сімейного виховання. Пояснюється це таким чином: опіка встановлюється над дітьми, яким не має 14 років, а піклування – над дітьми від 14 до 18 років. Опіка встановлюється протягом місяця з моменту, коли стало відомо, що неповнолітній перебуває без захисту. А сам термін піклування пояснюється як форма охорони особистих, майнових прав та інтересів недієздатних громадян; форма влаштування дітей-сиріт і дітей, що залишилися без батьківського піклування, з метою їх утримання, виховання й освіти, а також захисту їх прав та інтересів [2, с.15-16].

Однак таке пояснення розкриває зміст цього поняття не з позицій піклування про духовний світ людини, а пояснюється як піклування про громадянина, який є недієздатною особою і йому необхідний піклувальник, який буде займатись його матеріальним забезпеченням, тобто облаштуванням особистих, майнових прав та інтересів недієздатної особи, її утриманням, вихованням, контролем в отриманні освіти (якщо це дитина до 18 років), захистом прав та інтересів (у разі потреби або прохання дитини). Усі вищеперераховані аргументи розкриття змісту терміна піклування, як ми вважаємо, мають юридичне, змістове навантаження, тоді як соціально-виховний аспект залишається майже не розкритим. Тобто захист матеріального благоустрою людини, а не її внутрішній стан, потреби, невирішені питання, духовне врівноваження, допоможе людині швидше адаптуватися в навколишньому соціумі, досягти гармонії свого існування.

У науковій літературі існують різні підходи до тлумачення терміна піклування, але вони є лише його основою, тобто омонімом до самого терміна. Так, у Великому українському словнику сучасної української мови [3] зрозуміло описуються схожі терміни з піклуванням: піклувальник – той, хто піклується про кого-небудь, що-небудь; дбайливець (чоловічий рід);

підкувальниця – те ж що і підкувальник, лише у жіночому роді; підкування означає дію, що за значенням пояснюється як підкуватися про кого-небудь, що-небудь; підкуватися (підкуюся, підкуєшся) про кого-що, за кого-що, ким, чим, виявляти увагу, турботу про потреби його-її, чого-небудь. А в іншому поясненні (розумінні) – виявляти неспокій з приводу влаштування кого-небудь, чого-небудь, клопотатися про когось, щось.

Ще одне пояснення терміна підкуватися розкривається як здатність до певних дій, а саме: «дбаючи про кого-небудь, що-небудь, робити послуги, допомагати, створювати необхідні умови, бути в стані тривоги, тривожитися, хвилюватися через кого-небудь, що-небудь» [3, с.788].

Тісно пов'язане з терміном підкування поняття «підкуватися» розуміють як виявлення уваги до чийх-небудь потреб, допомогти в чому-небудь комусь. «Підкуватися – чим, про що, виявити турботу про забезпечення кого-небудь, чого-небудь чимсь, подбати про що-небудь» [3, с. 872].

Отже, усі вище описані поняття можна віднести до пояснення функціонального навантаження терміна підкування. Але в переважній більшості випадків відокремлення тлумачення терміна підкування від терміна опіка не є прийнятним для вживання у літературі. Лише в латинському словнику термін підкування має своє значення. Так, у перекладі з латинської мови *curo, āvi, ātum, āre* розглядаються як «лікувати, доглядати». З цього ми можемо припустити або створити власну думку про те, що значення «лікувати, доглядати» може означати не лише медичний аспект, а й психологічний, тобто лікування душі, а не лише тіла та його ушкоджень, догляд за будь-яким станом людини або вчасна моральна, духовна та взагалі всебічна підтримка особистості в наш час іноді має більшу актуальність, ніж інший аспект значення «підкування» [4].

Однак у Великому українському словнику сучасної української мови [3] підкування означає яку-небудь дію, що пояснюється як «підкуватися, про кого-небудь, що-небудь». І лише у парі з тлумаченням терміна опіка термін підкування розкривають більш об'ємно. На жаль, таке пояснення, є цінним лише для юридичної точки зору.

У соціально-педагогічному контексті підкування розкривається як форма охорони особистих, майнових прав та інтересів недієздатних громадян, а ми вбачаємо, що підкування може мати ширше значення, а не лише обмежуватися забезпеченням матеріального аспекту недієздатних громадян. На нашу думку, кожна людина, дитина і взагалі особистість має право на підкування про неї з боку іншої людини, а не лише підкування про недієздатних громадян чи дітей до 18 років.

Якщо більш детально розглядати поняття «підкування» в соціально-педагогічному контексті, то знову ж таки бачимо, що поняття «опіка» та «підкування» споріднюються та розглядаються як такі, що виконують однакові функції. Так, у словнику із загальної та соціальної педагогіки О. Воронін надає таке визначення: «Опіка (підкування) це форма охорони особистих і майнових прав та інтересів недієздатних громадян; форма влаштування дітей-сиріт та дітей, які залишилися без підкування батьків, з метою їх утримання, виховання та освіти, а також захисту їх прав та інтересів. Поняття «опіка» і «підкування» як форми сімейного виховання – ідентичні. Опіка встановлюється над дітьми, які не досягли віку 14 років; підкування – над дітьми у віці від 14 до 18 років. Опіка встановлюється протягом місяця з моменту, коли стало відомо, що неповнолітній знаходиться без захисту» [5. с. 67-68].

Отже, ми бачимо, що терміни підкування та опіка в цьому словнику вважаються ідентичними, однак їх розділяють на два вектори. Один з них спрямовується на захист особистих і майнових прав лише недієздатних громадян, які не досягли чотирнадцятирічного віку, а інший вектор є формою устрою дітей, які з різних причин залишилися без батьків з метою їх утримання, виховання й освіти, а також захисту прав та інтересів таких дітей.

У підручнику «Соціальна педагогіка у схемах і таблицях» О. Безпалько надає визначення термінів підкування й опіка: «Підкування і опіка встановлюються для виховання неповнолітніх дітей, які внаслідок смерті батьків, позбавлення батьківських прав, хвороби батьків чи з інших причин залишилися без батьківського підкування, а також для захисту особистих і майнових прав та інтересів цих дітей» [6. с.71].

Розглянувши сутність соціально-педагогічного контексту терміна підкування, ми розуміємо, що усі вищеописані тлумачення призводять до розкриття понять «опіки» та «підкування» лише щодо матеріальних благ недієздатної людини або дітей, які перебувають у

складних життєвих обставинах (сиріт тощо), а «піклування» у сенсі духовного, психологічного стану іншої людини майже не розкрито.

Соціально-філософський контекст поняття «опіки та піклування» розкриває та вказує на те, що тема турботи людини про іншу людину є однією з центральних проблем соціальної філософії: «Соціальна філософія на місці конкретно-історичного суспільства ставить і вивчає її ідеалізований об'єкт, ідеалізовану модель суспільства. Ясно, що ідеалізована модель відрізняється від живого суспільства. Але в ідеалізованій моделі відбиваються основні властивості конкретного суспільства, необхідні зв'язки і відносини, очищені від випадкових та неістотних властивостей, зв'язків та відносин.

Теоретичний аналіз дозволяє в ідеальній моделі розкрити суть конкретно-історичного суспільства» [7, с. 396]. Ми вбачаємо основними для визначення наукової проблеми нашого дослідження у соціально-філософському контексті такі поняття, як «піклування», «соціалізація», «турбота» тощо. Прояви турботи як нематеріальної цінності сприяють соціалізації будь-якої людини, а у тих складних випадках, за думкою Г. Бевз, особливо тоді, коли дитина залишається без батьківського піклування, сприяють побудові «соціального інституту опікування дитини» [7, с. 9]. Ми підтримуємо думку вченої про те, що у проявах турботи, піклування важливими є і нематеріальні цінності, які сприятимуть швидкій адаптації та соціалізації будь-якої людини. Отже, піклування про розвиток іншої людини як особистості, де інша точка зору допоможе в розв'язанні того чи іншого питання, інший погляд на проблеми, які для конкретної людини не мають вирішення, знайдуть всебічну підтримку.

В історичному контексті енциклопедичного словника Ф. Брокгауза та І. Єфрона (1897 р.) ми знаходимо такі визначення: «Опека – организация юридической защиты и попечения о личности и имуществе лишенных дееспособности членов гражданского общества» [8, с. 4]. За думкою автора словникової статті (В. Нечаев), ті малолітні діти, які після смерті батька залишилися «на попечении других родственников и продолжавшие жить под кровом той же семьи, находили в ней себе защиту; но такой защиты не имели те, в семье которых взрослых не было» [Там само]. Автор вважає, що опіка над неповнолітніми дітьми була типовою формою, що існувала в епоху великої патріархальної сім'ї. У цих визначеннях ми бачимо, що термін опіка підмінюється терміном піклування, оскільки акцент робиться саме на перебуванні дитини, яка опинилася у складних життєвих обставинах, у сім'ї інших людей – опікунів, піклувальників, які мають із дитиною кривні стосунки. З цього робимо висновок, що ще з кінця XIX століття ці терміни вважалися ідентичними.

Але, як свідчить аналіз такого переліку в зарубіжних дослідженнях та зарубіжній словниковій літературі, піклування набуває інших смислових відтінків. Так у словнику російської мови термін піклування розуміється у трьох визначеннях: перше значення розкривається як «Піклування про особисті та майнові права недієздатних осіб (малолітніх, душевнохворих і таке інше), а також нагляд за ними, що покладається державою на кого-небудь та здійснюється під контролем державної влади». У цьому ж словнику поняття піклування поєднується з опікою. Зокрема значення опіки зводиться до вказівки на те, що вона здійснюється декількома особами чи закладом, на які покладається піклування, спостереження. Третє значення піклування також зводиться до її змістовної характеристики опіки – турботи [9, с. 621].

Тлумачний словник Ушакова [10] термін піклування розкриває в декількох варіантах. Так, розкрито його функціональне навантаження: попечение (в українській мові – піклування) у множинному числі не вживається. Під час аналізу терміна піклування ми знайшли таку суперечність: суб'єкт піклування – попечитель; форма існування інституту піклування – попечительство.

Ми маємо декілька порівнянь з книжкових описів: по-перше – його застарілу форму вживання: товариство піклування про людей похилого віку; надання заступництва і допомоги, охорона чого-небудь або чийх-небудь інтересів; по-друге – його найбільш вживану форму в розмовному жанрі, що має протилежний смисл: відкласти піклування; перестати думати, дбати про що-небудь [10]; по-третє – як певну особу (суб'єкта піклування, що здійснює певні дії), а саме: попечитель (українською піклувальник, піклувальниця) має офіційний опис у більш історично-юридичному контексті. Так у словнику Ушакова ми знаходимо два значення: 1) особа, яка призначається органами опіки для піклування та керівництва діями

неповнолітнього чи недієздатного і перебуває у безпосередньому контакті з об'єктом піклування. 2) посадова особа (у відомстві освіти дореволюційного періоду), що керувала мережею установ якого-небудь відомства на місцях або окремою установою, навчальним закладом. До них належали піклувальники богоугодних закладів, навчальних округів.

У цьому словнику попечительство постає як порівняльна офіційна характеристика опіки. Її характеризували як систему заходів для опіки і керівництва діями неповнолітніх або недієздатних (заснувати над ними опікування; положення про органи опіки та піклування). Також піклування розглядалося як соціальна інституція (благодійна установа для надання допомоги – наприклад, міське піклування про бідних). Як професійна посада: «отримати піклування, посада піклувальника» [10].

Під час аналізу словника англійської мови ми знаходимо термін *care*, що перекладається як «піклування» і розуміється як «дбайливий, турботливий про когось» [11].

У тлумачному словнику польської мови [12] термін піклування (*troska*) розкривається у декількох напрямках. У словнику розглянуто значення цих напрямків щодо терміна піклування, а саме: «занепокоєння, викликане складною ситуацією, або очікування такої ситуації», «ситуація, в якій ми відчуваємо такі почуття»; «догляд для когось, чогось або вимагання чогось», «догляд з любов'ю допомагати турбуючись», «турбуватися, трохи хвилюватися», догляд за дитиною з особливими потребами.

Висновки з даного дослідження. Отже, у загальнонавчальному розумінні термін піклування ми визначаємо насамперед як піклування про іншу людину, про її розвиток як особистості, а не лише для покращення матеріального становища. Насамперед лише сильна духом особистість може контролювати та розвивати свій духовний розвиток, душевний спокій, урівноваженість, має можливість подивитися на проблеми або ситуації, в яких вона опинилася, та знайти вихід. Однак дедалі все більше людей, дітей потребують піклування про себе, але не всі індивіди можуть визнати, що їм необхідне піклування з боку інших людей, яким вони не байдужі та які зможуть дійсно попіклуватися про них, надати допомогу будь-якого типу та характеру, подбати про все, що їм не дає спокою; вони зможуть прийняти допомогу з різних причин (боязкість, сором'язливість, слабкість тощо).

Перспективи подальших розвідок. У подальших дослідженнях потрібна розробка та впровадження педагогічних умов формування цінності піклування про іншу людину в дітей і підлітків на сучасному етапі.

Список використаних джерел

1. Данилюк А. Я. Нравственное и гражданское воспитание: взгляд компаративиста / Данилюк А. Я. // Педагогика. – 2008. - №8. – С 112-116
2. Соціально-педагогічний словник [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/metodser/22/6.pdf> С15-16
3. Великий український словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В.Т.Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2004. – 1440 с.
4. Латино-український словник [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://intranet.tdmu.edu.ua/data/kafedra/theacher/in_mow/inf_savagun/Українська/Рекомендації%20при%20підготовці%20до%20практичних%20занять/Латинсько-український,%20українсько-латинський%20словник/лат-укр%20слов.htm
5. Воронин А. С. Словарь терминов по общей и социальной педагогике / Воронин Александр Сергеевич ; редактор О. В. Климова. – Екатеринбург: Изд-во ГОУ-ВПО УГТУ-УПИ, 2006. – 135 с.
6. Соціальна педагогіка у схемах і таблицях : підручник. – К.: Соц. пед. – С.71.
7. Філософія : підр. / за заг. ред. Горлача М. І., Кременя В. Г., Рибалка В. К. – Харків: Вид-во “Консум”, 2000. – 672 с.
8. Энциклопедический словарь / изд. Ф.А. Брокгауз, И.А. Ефрон. – СПб.: Типо-Литография И.А. Ефрона, 1987. – Том XXII. – Опекa – Оутсайдерь. – 480 с. (с.4)
9. Словарь русского языка: в 4 т. / РАН, Ин-т лингвистических исследований ; Под ред. А.П.Евгеньевой. – 4-е изд., стер. – М.: Изд-во “Рус.як., Полиграфресурсы”, 1999. Т.4. С-Я. – 1999. – 800 с. (с. 621)
10. Толковий словарь Ушакова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ushakovdictionary.ru/word.php?wordid=53952>
11. Словник англійської мови [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.slovyk.org.ua/fcgibin/dic.fcgi?hn=sel&iw=care&translate=%D0%9F%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D1%81%D1%82%D0%B8&il=en-us&ol=uk-ua&ul=uk-ua>
12. Тлумачний словник польської мови [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sjp.pwn.pl/szukaj/troska>